

A JOGALKOTÓ ÉS A BÍRÓI HATALOM SZEREPE A
KÖRNYEZETI ALAPJOGOK ÉRVÉNYESÍTÉSÉBEN

Hajdu Barnabás

2025.11.23.
Budapest

Tartalom

I. Környezeti problémáink és a jog kapcsolata	2
II. A kutatás módszertana	3
III. A magyar alkotmányos keretek bemutatása	4
Az Alkotmány környezetvédelmi klauzulái	4
Az Alaptörvény környezetjogi klauzulái	7
A mulasztásos alaptörvény ellenesség problémája	10
IV. Kína környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban	11
V. India környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban	14
VI. Az Amerikai Egyesült Államok környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban	16
Juliana v. United States	17
Lighthiser v. Trump	17
VII. Svájc környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban	18
Az EJEE előtti eljárás	20
Uniterre et al. v. Swiss Department of the Environment	20
VIII. Norvégia környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban	21
Greenpeace Nordic Ass’n v. Ministry of Petroleum and Energy	22
IX. Összegzés	23
Irodalomjegyzék	26
Magyar jogszabályok és bírói döntések	26
Külföldi jogszabályok és bírói döntések	26
Szakirodalom	27
Internetes hivatkozások	28

I. Környezeti problémáink és a jog kapcsolata

A környezeti problémák az elmúlt évtizedekben egyre jelentősebbé váltak, és mind a tudományos adatok, mind a globális megfigyelések romló tendenciákat mutatnak.

Az ilyen jellegű folyamatok világszerte aggodalmat keltettek, amelynek következtében számos nemzetközi fórum foglalkozott a környezeti válságot előidéző okokkal és annak lehetséges megoldásaival. Ennek eredményeképpen nemzetközi egyezmények és deklarációk születtek – a stockholmi konferenciától¹ kezdve Rio-i Nyilatkozaton² át a Párizsi Klímaegyezményig³ –, amelyek együttes célja a környezetkárosító folyamatok lassítása és visszafordítása.

A nemzetközi dokumentumok mellett egyre több⁴ állam alkotmánya tartalmaz környezetvédelmi klauzulákat, amelyek a környezet védelmét vagy alapjogként, vagy pedig az állam előtt álló célként, államcélként határozzák meg. E szabályok mögött vélhetően az a felismerés húzódik meg, hogy a környezet és az emberi életfeltételek védelme már nem csupán szakpolitikai kérdés, hanem az alkotmányos berendezkedés alapjait érintő probléma. A kérdés azonban továbbra is nyitott: vajon e jogi dokumentumok – legyenek akár nemzetközi egyezmények, akár alkotmányos rendelkezések – ténylegesen képesek-e hozzájárulni a környezeti problémák orvoslásához? Milyen eredményeket tudnak felmutatni azok az országok, amelyek ilyen klauzulákkal rendelkeznek, és mi történik azokban, amelyek nem deklarálják jogi szinten a környezetvédelem prioritását? Mennyire feladata a jogalkotónak, és milyen mértékben a bíróságoknak a környezetvédelmi jogok kikényszerítése?

¹ A stockholmi ENSZ Környezetvédelmi Világkonferencia, 1972

² Elfogadta Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés Konferenciája, Rio de Janeiro, 1992. június 3-14.

³ Az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye (UNFCCC) részes feleinek 21. konferenciáján elfogadott megállapodás, Párizs, 2015. december 12.

⁴ <https://www.constituteproject.org/topics>

Jelen tanulmány célja, hogy ezekre a kérdésekre választ keressen, áttekintse a környezetjogi klauzulák gyakorlati működését, valamint értékelje azok tényleges hatékonyságát a modern környezeti kihívások tükrében.

II. A kutatás módszertana

A tanulmány módszertana összehasonlító alkotmányjogi elemzésen alapul, amelynek célja feltárni, hogy az alkotmányos környezetvédelmi rendelkezések milyen módon és milyen mértékben járulnak hozzá a környezeti teljesítményhez, illetve a klímaigazságosság érvényesüléséhez. A kutatás célja annak feltárása, hogy a környezeti adatok mögött milyen jogi keretek húzódnak meg, valamint, hogy ehhez milyen mértékben járultak hozzá az alkotmányban garantált jogok, valamint a bírói gyakorlat. E megközelítés lehetővé teszi, hogy a korábbi kutatásokban már kimutatott környezeti adatok ismeretében átfogó képet kapjunk az egyes országok környezetvédelmi jogi rendelkezéseinek mind alkotmányos, mind gyakorlati alkalmazásáról. Az alkotmányos és gyakorlati dimenziók összehasonlítása révén pedig következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy a jogi szabályozás valamint a bírósági aktivizmus milyen mértékben és milyen módon támogatja a környezetvédelem érvényesülését.

A kutatás elsőként a magyar alkotmányos rendszer részletes elemzését nyújtja, kitérve az 1949-es Alkotmányra, valamint az Alaptörvényre. A nemzetközi összehasonlítás tekintetében, a vizsált országokat a EDGAR (Emissions Database for Global Atmospheric Research⁵) adatbázisán alapuló, valamint az évente kiadott Climate Change Performance Index⁶ által végzett kutatások alapján méretükhöz és fejlettségi szintjükhöz arányosítva a leginkább szennyező, valamint legkevésbé szennyező országokat választottam ki.

A vizsgált országok – Magyarországot követően - így a következők: Kína, India és az Amerikai Egyesült Államok, melyek a fent ismertetett környezetvédelmi indikátorok szerint kifejezetten szennyező országoknak minősülnek, valamint méretükből és globális befolyásukból eredően világszintű befolyással bírnak. Továbbá ismertettem Svájc és Norvégia alkotmányos berendezkedését és fontosabb bírói döntéseit, amelyek a vizsgált indikátorok tükrében kiemelkedően kedvező értékeket mutatnak, és így előremutató példaként szolgálnak a nemzetközi összehasonlításban.

⁵ <https://edgar.jrc.ec.europa.eu> (Publications Office of the European Union, Luxembourg)

⁶ <https://ccpi.org/ranking>

III. A magyar alkotmányos keretek bemutatása

A nemzeti alkotmányok elemzésének kiindulópontjaként érdemes a magyar alkotmányos berendezkedést tekinteni, hiszen a hazai szabályozás nemcsak sajátos történeti és jogpolitikai kontextusával járul hozzá a környezetvédelmi alapjogok értelmezéséhez, hanem jó viszonyítási alapot is kínál más államok alkotmányos megoldásainak összehasonlításához.

Jelen fejezet elsősorban az Alaptörvény környezetjogi relevanciájú szabályainak részletes elemzésére fókuszál, előtte röviden korábbi Alkotmány rendelkezéseire. Ugyanakkor a rendszerváltást követő időszak alkotmánybírói gyakorlatának több döntése úttörő jelentőséggel bírt a környezetvédelem alkotmányos értelmezésének kialakításában, így e határozatok dogmatikai és jogfejlesztő súlya miatt a korábbi alkotmánybírói gyakorlat legfontosabb elemei is bemutatásra kerülnek, hiszen ezek a mai napig megjelennek az Alkotmánybíróság gyakorlatában.

Az Alkotmány környezetvédelmi klauzulái

Röviden tekintsük át az Alkotmány környezetvédelmi rendelkezéseit, valamint az ehhez fűződő, máig alkalmazott joggyakorlatot. Az 1949-es Alkotmány⁷ a maihoz képest szűkebb körben rendelkezett környezetvédelmi klauzulákkal. A korábbi alkotmány szövege szerint:

„18.§ A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

„70/D..§(1) A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg”.

Megállapítható tehát, hogy a jogalkotó már akkor alapjogként ismerte el az egészséges környezethez való jogot, valamint kimondta, hogy az állam kötelezettsége ezért tenni, többek

⁷ A Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény)

között a természetes környezet védelmének biztosításával. Amint az a fentiekből is kiolvasható, a korábbi alkotmány még igen szűkszavúan fogalmazott a környezetvédelmi jogok kapcsán. Talán ennek is köszönhető, hogy ezen időszakban különösen nagy szerepet kapott az Alkotmánybíróság jogértelmezése, mely már működésnek kezdetén több kulcs alapelvet állapított meg. A 996/G/1990. AB határozatban a testület megállapította, hogy az alkotmányból eredő rendelkezések alapján, *„az állam köteles az egészséges környezethez való jog megvalósulását szolgáló sajátos intézmények kialakítására és működtetésére”* valamint hogy *„az állam kötelességeinek magában kell foglalniuk az élet természeti alapjainak védelmét, és ki kell terjedniük a véges javakkal való gazdálkodás intézményeinek kiépítésére.*

A korábbi alkotmány kapcsán kiemelten fontos megemlíteni a sokak által környezetvédelmi alaphatározatként is hivatkozott 28/1994. (V.20.) AB határozatot, amely több, a mai napig alkalmazott alapelvet fektetett le, a korábbi alkotmány tág értelmezésével.

Megállapította a visszalépés tilalma („non derogation”) elvét, miszerint *„1. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy (...) állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan.”*

A határozat a már elért védelmi szinttől való visszalépés tilalmát az AB az Alkotmány 18. §-ából vezeti le, mivel az egészséges környezethez való jog része az, hogy a természetvédelem elért szintjét az állam csak akkor csökkentheti, ha ez "más alapjog vagy alkotmányos érték"⁸ érvényesítéséhez szükséges, és ebben az esetben is csak arányos lehet a korlátozás mértéke, azaz a szükségesség-arányosság tesztjét fogalmazta meg az Alkotmánybíróság a non derogation elv alkalmazása során. Ezt az elvet az Alkotmánybíróság a továbbiakban is fenntartotta⁹.

A határozat továbbá megállapította, hogy *„a környezethez való jog nem sorolható a "klasszikus, védelmi jellegű alapjogok közé, hanem úgynevezett harmadik generációs alkotmányos jog". E körben pedig "nem alanyi alapjog, de nem is pusztán alkotmányos feladat vagy államcél,*

⁸ ABH 1994, 134, 140.

⁹ Lásd például: 27/1995. (V.15.) AB határozat, melyben az Alkotmánybíróság megerősítette a védett természeti területek határozatba foglalt érvelését, amikor úgy foglalt állást, hogy gázszállító vezeték elhelyezésére irányadó általános tilalma alóli, a bányahatóság által kiadott felmentési engedély esetén "az épített környezet jogszabályban biztosított védelmi szintje jogilag kötetlen hatósági döntésekkel nem csökkenthető"

amelynek megvalósítási eszközeit az állam szabadon választhatja meg. A környezetvédelemhez való jog elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem.”

Az Alkotmánybíróság jogalkalmazása során, ugyan sajátos, nem alanyi alapjogként érvényesíthető jogként értelmezte az egészséges környezethez való jogot, ennek ellenére, egy nagyon fontos alapjoghoz, az élethez való joghoz közelítette. Fontos kiemelni azonban, hogy itt az Alkotmánybíróság a védelmet garantáló állami intézkedések intézményvédelmi oldalát találta meghatározónak, kiemelve, hogy ez a jog nem élvez hasonló védelmet, mint az élethez való jog¹⁰. Összegezve e jogértelmezés során az egészséges környezetének élvezetét az állam által biztosított megfelelő és egészséges környezetállapot fenntartásához, javításához köti.

Ugyanezen Alkotmánybírósági határozat fogalmazta meg azt az elvi tételt, amely szerint az államnak a megelőző, preventív intézkedéseket kell preferálnia a szankciós jellegű környezeti intézkedések helyett. Az AB érvelése szerint a természet elemei és értékei "véges javaknak" minősülnek, így az ezekben okozott károk jóvátehetetlenek, visszafordíthatatlanok lehetnek. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a környezeti jogok sajátosságai folytán nem alkalmazható a második generációs – vagyis a gazdasági, szociális és kulturális jogokra jellemző – állami diszkrecionalitás, amely a mérlegelést és a késleltetett orvoslást lehetővé tenné. A testület rámutatott, hogy a környezetkárosodás jellege gyakran irreverzibilis, és megfelelő – különösen anyagi – kompenzációja objektíve nem biztosítható. Ennélfogva az előíró-szankcionáló jogalkalmazói megközelítés e területen nem alkalmas egy alkotmányos jog sérelmének tényleges orvoslására, mivel az eredeti állapot helyreállítása számos esetben nem lehetséges. Az Alkotmánybíróság ezért hangsúlyozta, hogy a megelőzés, a várható káros következmények elhárítása és az elővigyázatosság elvének következetes alkalmazása válik elsődlegessé: a környezet állapotát potenciálisan hátrányosan befolyásoló tevékenységek engedélyezése csak a rendelkezésre álló tudományos bizonyosság lehető legmagasabb szintjének elérése mellett lehet alkotmányosan elfogadható¹¹.

Érdekesség, az Alkotmánybíróság 28/1994. (V. 20.) AB határozatában foglalt elvi tételeinek egymáshoz való viszonya, melyet jól szemléltet a következő példa. A 13/2018. (IX. 4.) AB határozatban a bíróság úgy foglalt állást, hogy a preventív szabályokról való áttérés, szankciós

¹⁰ ABH 1994, 134, 138.

¹¹ Kecskés Gábor - 28/1994. (V. 20.) AB határozat - Védett természeti területek In: Gárdos-Orosz, Fruzsina; Zakariás, Kinga (szerk.) Az Alkotmánybírósági gyakorlat : Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata - 1. kötet, Budapest, Magyarország : Társadalomtudományi Kutatóközpont, HVG-ORAC (2021) 860 p. pp. 293-306.

jellegű szabályra szintén a non derogation elvébe ütközik, ezzel is kifejezve azt, hogy a környezetvédelem esetén – a visszafordíthatatlanság okán - kiemelten fontos szerepe van a preventív jellegű szabályoknak a szankciós jellegű szabályokkal szemben. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy "a környezethez való jog védelmének eszközei között a megelőzésnek elsőbbsége van, hiszen a visszafordíthatatlan károk utólagos szankcionálása nem tudja helyreállítani az eredeti állapotot", illetve a "környezethez való jog érvényesítése a védelem elért szintjének fenntartásán belül azt is megkívánja, hogy az állam a preventív védelmi szabályoktól ne lépjen vissza a szankciókkal biztosított védelem felé".

Az Alaptörvény környezetjogi klauzulái

A korábbi alkotmány és alkotmánybírósági határozatok áttekintése után érdemes a mai szabályozás áttekintése. A jelenlegi Alaptörvény a korábbihoz képest jóval több környezetvédelmi klauzulát emelt az alkotmányba.

Az Alaptörvény már a preambulumban, a Nemzeti Hitvallásban kitér a környezetvédelemre, mint alapvető értékre.

„Nemzeti Hitvallás

Vállaljuk, hogy örökségünket, (...) a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.”

A korábbi alkotmány 18.§-ben foglalt egészséges környezethez való jog a XXI. cikkben jelenik meg:

„XXI. cikk

(1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

(2) Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.

(3) Elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.”

A korábbi alkotmány 70/D.§ szerinti megfogalmazáshoz hasonlóan a XX. cikk rendelkezik a következők szerint:

„XX. cikk

(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”

Továbbá, az Alaptörvény P) cikk tovább bővíti a környezetvédelemre vonatkozó alkotmányos klauzulákat:

„P) cikk

(1) A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

(2) A termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása az (1) bekezdés szerinti célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelésszervezésre és a családi gazdaságokra, továbbá más mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

A fenti Alaptörvényi rendelkezések alapján megállapítható, hogy a magyar szabályozás a környezetvédelem terén három fő irányt fogalmaz meg.

- Egyrészt a P) cikk (1) bekezdés előírja az állam kötelezettségét arra, hogy megfelelő környezetvédelmi intézkedéseket foganatosítson, biztosítva a természeti erőforrások védelmét és a fenntartható fejlődést.
- Másrészt szintén a P) cikk (1) bekezdése, az egyének számára is kötelezettséget ír elő a környezet védelmére, hangsúlyozva a személyes felelősség szerepét a természet megóvásában.

- Harmadrészt egyéni alapjogokat biztosít, amelyek a XX. és XXI. és cikkekben kerülnek kifejezésre.

Ezáltal megfigyelhető, hogy a P) cikk még formailag sem jogként, hanem elsősorban állami, másodsorban pedig állampolgári kötelezettségként került megfogalmazásra.

A XX. cikk és XXI. cikk, P) cikkhez viszonyított kapcsolata tekintetében hangsúlyozandó, hogy előbbiek és a P) cikk érvényesülése egymást kölcsönösen feltételezi. Egyrészről a P) cikk (1) bekezdése "államcél fogalmaz meg, aminek elérését szolgálja a XX. és XXI. cikkekből levezetett alapjog biztosítása és érvényesítése". A jelenlegi magyar rendszer keretét a Nemzeti Hitvallás biztosítja, mely a bíróságok jogértelmezésére tekintettel bír jelentőséggel.

A fentiekből kiindulva a kutatásom alapvető megállapítása, hogy a magyar alkotmány a környezetvédelem terén egyszerre biztosít állami célt, meghatározza az állami és egyéni kötelezettségeket, valamint alapjogi relevanciát is. Ez a későbbiekben fontos lesz, a többi alkotmány elemzése során, megvizsgálva azt, hogy azokban e három fajta szabályozásból, megjelenik-e bármelyik, és ha igen, akkor melyik és milyen hatékonysággal.

Érdekesség, tehát, hogy a magyar szabályozásban nem csak környezethez való jogról, hanem a környezet védelméhez fűződő kötelezettségről is beszélünk. Ez a jogalkalmazásban is megjelenik, például a 28/2017. (X.25.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a következők szerint fogalmazott: [33] *"a jelen generációt három fő kötelezettség terheli: a választás lehetőségének megőrzése, a minőség megőrzése és a hozzáférés lehetőségének biztosítása. A választás lehetőségének biztosítása azon a megfontoláson alapul, hogy a jövő nemzedékek életfeltételei akkor biztosíthatóak leginkább, ha az átörökölt természeti örökség képes a jövő generációk számára megadni a választás szabadságát problémáik megoldásában ahelyett, hogy a jelenkor döntései kényszerpályára állítanák a későbbi generációkat. A minőség megőrzésének követelménye szerint törekedni kell arra, hogy a természeti környezetet legalább olyan állapotban adjuk át a jövő nemzedékek számára, mint ahogy azt az elmúlt nemzedékektől kaptuk. A természeti erőforrásokhoz való hozzáférés követelménye szerint pedig a jelen nemzedékei mindaddig szabadon hozzáférhetnek a rendelkezésre álló erőforrásokhoz, amíg tiszteletben tartják a jövő generációk méltányos érdekeit."*

Az állami kötelezettséget több forrás a bizalmi vagyonkezelői szerződéshez (trust) hasonlítja¹², mely elmélet részletes bemutatására ebben a tanulmányban nem fog sor kerülni. Erre csupán amiatt hívom fel a figyelmet, hogy jelezzem, az állam kötelezettséget természetesen nagyobb, és kiterjedtebb, mint az egyén felelőssége, még akkor is, ha ez explicit módon az Alaptörvény szövegéből nem olvasható ki.

A fentiekből kiolvasható, hogy a magyar rendszerben nem csupán államcél, hanem alapjogi, valamint állami és egyéni kötelezettségként is megjelenik a környezetvédelem. Véleményem szerint a magyar környezetjog alapjogi szabályozása megfelelően zárt. Az Alkotmányhoz képest az Alaptörvény több alkotmányos garanciát biztosít a környezetvédelmi jogok számára. Ezt egészíti ki az Alkotmánybíróság gyakorlata, mely segít az Alaptörvény által biztosított jogok értelmezésében, gyakorlati alkalmazásában.

A mulasztásos alaptörvény ellenesség problémája

Van azonban a magyar rendszerben is egy terület, ahol a környezetvédelem jogi szempontból sem teljes, ez pedig a mulasztásos Alaptörvény ellenesség esete¹³.

Ugyan mulasztásos Alaptörvény ellenesség megállapítása esetén, az Alkotmánybíróságnak hatásköre van arra, hogy a jogalkotót – határidő tűzésével – jogszabály alkotására kötelezze, ám sem az Abtv. sem egyéb jogszabály nem rendelkezik arról, hogy mi történik abban az esetben, amennyiben a jogalkotó a felhívás ellenére sem tesz eleget a határozatnak való megfelelésre, így kimondható, hogy az Abtv. 46.§-a Lex Imperfecta szabály.

Ebből a hiányosságból fakad, hogy az Alkotmánybíróságnak ugyan több környezetvédelemmel foglalkozó határozata is született, melyben a jogalkotó jogszabály alkotására lett kötelezve, ám tekintettel arra, hogy a határozat be nem tartása esetén nem következik semmilyen szankció, a jogalkotó ezeket nem teljesítette¹⁴.

Schanda Balázs érvelése szerint a szabályozás lex imperfecta mivolta nem véletlen, pont arra a problémára megoldás, hogy alkotmánybírói aktivizmus esetén eltúlzott hatalmat adna az Alkotmánybíróság kezébe, sértve ezzel az Alaptörvény C) cikke szerinti hatalommegosztás

¹² Lásd: Sulyok Katalin: A környezet védelme és az Alaptörvény P) cikke az Alkotmánybíróság gyakorlatában (ABSz, 2019/1. 20-31. o.)

¹³ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLII. törvény 46.§ (1) bek.

¹⁴ 27/2017. (X. 25.) AB határozat, 28/2017. (X. 25.) AB határozat, 5/2025. (VI. 30.) AB határozat

elvét, így jelen szabályozás szerint a mulasztással megvalósuló Alaptörvény ellenesség megállapításának csupán jelző értéke van¹⁵.

E problémakört az Alkotmánybíróság is észrevette, a korábbi Alkotmány értelmezése során, mikor deklarálta: „*A környezetvédelemnek ugyanis - mind elvi alapjait, mind megvalósításának módszereit tekintve - számos koncepciója lehet egyaránt alkotmányos, az ezek közötti választás nem alkotmánybírósági feladat.*”¹⁶.

Véleményem szerint ezen a meglátások helytállóak azonban mindenképpen orvosolandó, megfelelő eljárásjogi szabályok és garanciák kialakításával, választ adva a fentebb megjelenített problémákra.

IV. Kína környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban

A Kínai alkotmány a következő környezetvédelmi klauzulákat tartalmazza:

„CHAPTER I. GENERAL PRINCIPLES

Article 9

The state ensures the rational use of natural resources and protects rare animals and plants. The appropriation or damage of natural resources by any organization or individual by whatever means is prohibited.”

„CHAPTER I. GENERAL PRINCIPLES

Article 26

*The state protects and improves the living environment and the ecological environment, and prevents and controls pollution and other public hazards. The state organizes and encourages forestation and the protection of forests.*¹⁷”

A fentiekből kiolvashatjuk, hogy a Kínai Alkotmány 9. cikke kötelezi az államot a természeti erőforrások racionális felhasználására, hasonlóan a korábbiakban említett

¹⁵ Schanda Balázs: Az alkotmánybíráskodás új szerepe az Alaptörvény első évtizedében: Kompromisszumok, identitás és jogfejlesztés. Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények, 9 (2), 121. old. (2021.)

¹⁶ 996/G/1990. AB határozat

¹⁷ Eredeti kínai, valamint hiteles angol szöveggel a következő linken érhető el: <http://www.npc.gov.cn/zgrdw/>

bizalmi vagyonkezelés koncepciójához, valamint általánosan tiltja alkotmányos szinten a természeti erőforrások rongálását. Az alkotmány emellett további kötelezettségeket ró az államra a 26. cikkben.

Érdemes kiemelni, hogy a Kínai Népköztársaság alkotmánya a környezethez fűződő jogot, mint alapjogot, nem nevesíti. Ez azonban nem jelent váratlan jelenséget, amennyiben figyelembe vesszük az állam politikai és jogi berendezkedését.

A kínai alkotmányos rendszer környezetvédelmi vonatkozásában Li-Ann Thio megjegyzi, bár a legtöbb politikai rendszer rendelkezik alkotmánnyal, „nem mindegyik gyakorolja az alkotmányosságot”¹⁸. Valóban, a szocialista államokat, köztük Kínát is, általában úgy tekintenek, mint amelyek „alkotmányosság nélküli alkotmánnyal” rendelkeznek¹⁹.

Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kínai bíróságok képtelenek érvényt szerezni a környezetvédelmi alkotmányosságnak, ugyanis a bírói gyakorlat kialakított egyfajta „klímapolitikai szabályozást”, amelyben a jogi és szerződéses értelmezések a politikai irányelvek támogatását szolgálják, a környezetvédelmi jogok meghatározása vagy éppen korlátozása érdekében²⁰.

Például a Beijing Fengfujiuxin Marketing and Technology Co. Ltd. kontra Zhongyan Zhichuang Blockchain Co. Ltd. ügyben a pekingi Chaoyang kerületi bíróság érvénytelenítette a kriptovaluta-bányászatra vonatkozó szerződést azzal az indokkal, hogy az ellentétes a közérdekkel, és összeegyeztethetetlen Kína szén-dioxid-kibocsátás-csökkentési és szén-dioxid-semlegességi céljaival²¹. A bíróság elismerte, hogy „a bányászat hatalmas mennyiségű energiát fogyaszt, nagy mennyiségű szén-dioxidot bocsát ki, veszélyezteti országunk ipari szerkezetének fejlesztését, valamint fenyegeti a szén-dioxid-kibocsátás-csökkentési és szén-dioxid-semlegességi nemzeti célok elérését”.

¹⁸ Li-Ann Thio, 'Constitutionalism in Illiberal Polities' in Michel Rosenfeld and András Sajó (eds), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (OUP 2012) 134.

¹⁹ Qianfan Zhang, 'A Constitution without Constitutionalism? The Paths of Constitutional Development in China' (2010) 8 *ICON* 950, 950.

²⁰ Mingzhe Zhu, 'The Rule of Climate Policy: How do Chinese Judges Contribute to Climate Governance without Climate Law?' (2022) 11 *TEL* 119

²¹ Az ítélet eredeti kínai, valamint hiteles angol fordítása a következő oldalon érhető el:

https://www.climatecasechart.com/document/beijing-fengfujiuxin-marketing-and-technology-co-ltd-v-zhongyan-zhichuang-blockchain-co-ltd_e9a6?cpl=jurisdiction%2FChina

Továbbá 2023-ban a Kínai Legfelsőbb Népi Bíróság iránymutatást adott ki, amelyben előírta, hogy az igazságszolgáltatásnak „jogi szolgáltatásokat” kell nyújtania az állam szén-dioxid-kibocsátási céljainak elérése érdekében, különösen az ipari fejlesztés területén²². Az iránymutatás hangsúlyozza „az energiaigényes és magas kibocsátású vállalatok folyamatos, alacsony szén-dioxid-kibocsátású és igazságos átállását, a nyilvánosság részvételét a megújuló energia fejlesztési építési projektjeiben, valamint a különböző típusú zöld pénzügyi ügyeket”²³. A Legfelsőbb Bíróság által kiadott első igazságszolgáltatási dokumentumként ez erős jelzést küld a kínai alsóbb szintű bíróságoknak arról, hogyan kell szabályozni a szén-dioxid-semlegességgel kapcsolatos ügyeket²⁴. Ez a dokumentum jogilag nem kötelező érvényű, lényege, hogy az éghajlat-politika területén, a kínai bíróságokat arra ösztönözze, hogy elősegítsék az állam környezetvédelmi és ökológiai céljainak elérését.

A fent említett rendszerből megállapítható, hogy ezeket az elveket és a bírói eljárási rendszert úgy alakították ki, hogy azok illeszkedjenek a Kommunista Párt vezetése alatt álló szocialista rendszerhez. Kínában a környezetvédelmi alkotmányosság nem a liberális eszmékre épül, hanem az állami célok létesítése révén megvalósuló ökológiai célok követelményére. Az ökológiai célok elérése érdekében az állami intézmények, beleértve a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat, alkotmányos megbízatásuk értelmében kötelesek minden esetben értelmezni és betartani a környezetvédelmi törvényeket, politikákat és értékeket. A párt uralma mindenütt jelen van, de az ökológiai célok alkotmányos deklarálásán keresztül lehetővé teszi és felhatalmazza az összes állami szervet a környezetvédelmi állami célok érvényesítésére.²⁵

A fenti rendszer egyik értelmezése szerint, mivel a környezetromlás általában a közvéleményt kollektíven érinti, ezzel szemben a liberális alkotmányosság, az egyéni szabadságot értékelő doktrína, nehezen tudja kezelni az alkotmányos hatalom közösségi aspektusait, nevezetesen azt, hogy hogyan lehet felhatalmazni az államot a közös – jelen

²² Supreme People’s Court, ‘Opinions of the Supreme People’s Court on Completely, Accurately, and Comprehensively Implementing the New Development Philosophy and Providing Judicial Services for Actively and Steadily Promoting Carbon Peak and Carbon Neutrality’, PKU Law (16 February 2023).

²³ Dimitri De Boer and Jiang Boya, ‘China’s Supreme People’s Court Issues Guidance on Climate Cases’ (China Council for International Cooperation on Environment and Development, 3 March 2023)

²⁴ Isabella Kaminski, ‘China Strengthens Role of Courts in Meeting Carbon Targets’ (Climate Home News, 7 March 2023)

²⁵ WANG, Evelyn Li: *Environmental Constitutionalism in China: A Constitution without Constitutionalism?* Journal of Environmental Law, 36 (2024) 187–200. DOI: 10.1093/jel/eqae012

esetben környezeti - jó elérése érdekében. A kínai környezetvédelmi alkotmányosság tehát megteremti a liberális gondolkodásmódon túli, kollektív érdekekre alapuló szemléletének megértésének alapjait²⁶.

Véleményem szerint ez semmiképpen nem azt jelenti, hogy a kínai környezetvédelmi alkotmányosság ideális lenne – inkább azt mutatja, hogy a környezetvédelmi alkotmányosságnak a liberális gondolkodáson túlmutató változatai is léteznek. A környezetvédelmi alkotmányosság jelenlegi domináns változata jogokon alapul és a bíróságokra összpontosít, de ez nem minden kontextusban működő környezetvédelmi formula.

V. India környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban

A következőkben az Indiai alkotmányos rendszert fogjuk röviden áttekinteni.

„PART IV. DIRECTIVE PRINCIPLES OF STATE POLICY

48A. Protection and improvement of environment and safeguarding of forests and wild life

The State shall endeavour to protect and improve the environment and to safeguard the forests and wild life of the country.

PART IVA. FUNDAMENTAL DUTIES

51A Fundamental duties

It shall be the duty of every citizen of India

g) to protect and improve the natural environment including forests, lakes, rivers and wild life, and to have compassion for living creatures”;

²⁶ *Ibid*: 201.

India környezetvédelmi jogának fejlődése és alkalmazása sajátos, több szinten működő modellre épül, amelyben a törvényhozási, végrehajtási és bírói funkciók szoros, gyakran egymást kiegészítő vagy éppen korrigáló módon kapcsolódnak össze.

Az alkotmány szövegéből kiolvashatjuk, hogy a környezetvédelmi klauzulák egy államcél jellegű, deklaratív normaszöveggel kezdenek az alkotmány 48A. szakaszában, melyben az állam jelenik meg a norma kötelezettjeként. Az Indiai alkotmányban is megtalálható a kötelezettség, mely szerint minden állampolgár kötelezettsége a természet védelme, melyre egy nem taxatív felsorolást is ad, megnevezve bizonyos természeti elemeket.

A Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlata során fokozatosan honosította meg a nemzetközi környezetjog fontos elveit, a megelőzés, a szennyező fizet elvét. A szennyező fizet elve az Indian Council for Enviro-Legal Action v. Union of India²⁷ ügyben került megállapításra, amikor a bíróság kimondta, hogy a veszélyes vegyi anyagokat gyártó és súlyos talaj- és vízszennyezést okozó üzemek – függetlenül a felróhatóságtól vagy a szándéktól – abszolút felelősséggel tartoznak, és kötelesek megfizetni a környezet helyreállításának teljes és tényleges költségét, valamint az érintett lakosságnak járó kompenzációt. Nem sokkal később a Vellore Citizens' Welfare Forum v. Union of India²⁸ ügyben a bíróság ismételt kimondta, hogy a megelőzés és a szennyező fizet elve az indiai környezetjog integráns részét képezi, amikor megállapította hogy a cserzőüzemek viselik a környezetkárosítás megszüntetésének és helyreállításának teljes költségét.

A közérdekű vagyonkezelés doktrínáját az M.C. Mehta v. Kamal Nath²⁹ ügyben erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság, kimondva, hogy a természeti erőforrások nem magántulajdonként, hanem az állam által „közérdekű vagyonkezelésben” tartott javakként kezelendők.

Az Indiai környezetjog alapelveinek rövid áttekintése után, nézzünk meg a közelmúltból egy példát, melyben az Indiai Legfelsőbb Bíróság, nem a környezetjogi, hanem más alapjogi

²⁷ Indian Council for Enviro-Legal Action v. Union of India, WP 664/1993 (1996.04.18) Hiteles angol nyelvű szöveg elérhető a következő linken: <https://elaw.org/resource/india-indian-council-enviro-legal-action-v-union-india-wp-6641993-19960418-coastal-zone-case>

²⁸ Vellore Citizens Welfare Forum v. Union of India, WP 914/1991 (1996.04.26) Hiteles angol nyelvű szöveg elérhető a következő linken: <https://elaw.org/resource/vellore-citizens-welfare-forum-v-union-of-india-wp-914-1991-1996-04-26-tanneries-case-tamil-nadu>

²⁹ M.C. Mehta v. Kamal Nath, WP 182/1996 (2000.05.12) Hiteles angol nyelvű szöveg elérhető a következő linken: <https://elaw.org/resource/india-mc-mehta-v-kamal-nath-wp-1821996-20000512-beas-river-case>

érvelést alkalmazott. A bíróság a *M K Ranjitsinh & Ors Versus Union of India & Ors*³⁰. ügyben megállapította, hogy az Indiai Alkotmány 14. cikkében biztosított egyenlőséghez való jog és a 21. cikk szerinti élethez való jogot figyelembe kell venni az állam nemzeti és nemzetközi kötelezettségvállalásai, valamint a környezetvédelmi jogok vizsgálata során. Az élethez való jog kapcsán a bíróság kimondta, hogy az embereknek joguk van a klímaváltozás kedvezőtlen hatásaitól mentes, tiszta és biztonságos környezethez, mert a klímaváltozás közvetlenül fenyegeti az életminőséget, egészséget és biztonságot, továbbá a bíróság hangsúlyozta, hogy a döntések során mérlegelni kell az érintett közösségek jogait, például az elköltöztetéssel szembeni jogot. biztosítva, hogy a környezetvédelmi intézkedések ne sújtsanak aránytalanul bizonyos közösségeket, és ne sértsék az egyenlőséghez való³¹ jogot.

Mindezek ellenére az indiai környezetjog egyik legsúlyosabb kihívása éppen az, hogy a bírói aktivizmus gyakran a végrehajtó hatalom helyett lép fel, miközben az adminisztratív és anyagi kapacitások továbbra is korlátozottak. A gazdasági növekedés és a környezetvédelmi érdekek közötti egyensúly keresése – amelyet a bíróságok a fenntartható fejlődés elvének alkalmazásával igyekeznek biztosítani – a jogrendszer feszültségforrása maradt. Ahogyan azt az ENSZ szakértői is megállapították, India számára kiemelten fontos lenne változások végrehajtása, mivel az ország több környezetvédelmi adat szerint is jelentősen romló tendenciákat mutat³².

VI. Az Amerikai Egyesült Államok környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban

Érdekesség, hogy az Amerikai alkotmány semmi féle környezetvédelmi klauzulát nem tartalmaz önmagában, ennek ellenére az alkotmányra hivatkozva mégis több mint 200 per van, vagy volt folyamatban korábban³³. Ez önmagában viszont nem jelenti azt, hogy a jogalkotás során a környezetvédelmi jogszabályok teljes mértékben hiányoznának.

³⁰ *MK Ranjitsinh et al. v. Union of India et al.* Hiteles angol nyelvű szöveg elérhető a következő linken: https://www.climatecasechart.com/documents/mk-ranjitsinh-et-al-v-union-of-india-et-al-judgment_bb1d

³¹ Indiai Alkotmány 14. cikk Hiteles angol fordítás az Indiai Alkotmányról elérhető a következő linken: https://www.constituteproject.org/constitution/India_2016

³² A probléma részletes bemutatása elérhető a következő linken: <https://www.adaptation-undp.org/explore/india> (Islam, Faisal; Hove, Hilary; Parry, Jo-Ellen. (2011) . Adaptation Partnership/International Institute for Sustainable Development, pp. 86-107.)

³³ Forrás: The Climate Litigation Database – Columbia Law School; Sabin Center for Climate Change Law (<https://www.climatecasechart.com/search?cpl=jurisdiction%2FUnited+States&cpl=category%2FConstitutional+Claims>)

Ugyan kifejezett környezetvédelmi klauzula nincs az Egyesült Államok alkotmányában, az amerikai bíróságok időről időre megkísérelték a környezeti érdekek védelmét az alkotmány egyes rendelkezéseinek tágabb, jogfejlesztő értelmezésével biztosítani, elsősorban az élethez és a személyes biztonsághoz való jog értelmezésével.

Juliana v. United States

E perek közül kiemelkedik a *Juliana v. United States*³⁴ ügy, amelyben a felperes fiatalok azzal érveltek, hogy a szövetségi kormány fosszilis tüzelőanyag-alapú energiapolitikája és a kibocsátások érdemi korlátozásának elmulasztása sérti az alkotmányban garantált élethez, szabadsághoz és tulajdonhoz való jogukat, mivel a kormány ezzel olyan súlyos és előre látható klímakockázatot idéz elő, amely ténylegesen veszélyezteteti életkilátásaikat. A felperesek emellett hivatkoztak a public trust doktrínára, amely szerint az állam kötelessége megőrizni az alapvető természeti rendszereket – beleértve az éghajlatot is – a jövő generációk számára.

Az elsőfokú bíróság e kereseti elméletet befogadhatónak találta, azonban a fellebbviteli bíróságok azonban elutasították az ügyet, arra hivatkozva, hogy a bíróság nem rendelkezik olyan intézményi eszközökkel, amelyek lehetővé tennék számára az országos klímapolitika átfogó újrászabályozását, felmutatva a korábban, akár a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban is felmerülő, jogalkotó – jogalkalmazó közötti határvonalat érintő problémát.

Lighthiser v. Trump

A *Lighthiser v. Trump*³⁵ per 2025 májusában indult a 22 fiatal felperes nevében. A felperesek célja az volt, hogy Donald Trump elnök bizonyos, a fosszilis energiahordozók előnyben részesítésére irányuló elnöki rendeleteit semmissé tegyék, mivel azok szerinte veszélyeztetik a fiatalok életét és szabadságát, valamint aláássák a megújuló energiaforrások és a klímatudomány pozícióját.

³⁴ Juliana v. United States, Case No. 6:15-cv-01517-TC, Opinion and Order (10 November 2016) U.S. District Court – District of Oregon; Hiteles angol nyelvű szöveg, valamint az összes bírósági dokumentum elérhető a következő linken: https://www.climatecasechart.com/collections/juliana-v-united-states_f8231e

³⁵ Lighthiser v. Trump, No. 25-CV-00045 (D. Mont. Oct. 15, 2025) Eredeti angol nyelvű bírósági határozat elérhető a következő linken: https://cdn.climatepolicyradar.org/navigator/USA/2025/lighthiser-v-trump_c693375c09b00e4423f27483c7e760ec.pdf

A felperesek az Alkotmányban szereplő élethez és szabadsághoz fűződő jogaikra hivatkoztak, azt állították, hogy a kormány aktívan teremt veszélyt a gyerekekre nézve, valamint az elnök hatáskörének ultra vires túllépésére is hivatkoztak.

A bíróság 2025. október 15-én elutasította a keresetet hatásköri okból, bár elismerte a klímaváltozás súlyosságát és a fosszilis tüzelőanyagok hatását a gyermekek egészségére. A bíróság hangsúlyozta, hogy bár a felperesek által bemutatott károk komolyak, a bíróság nem rendelkezik hatáskörrel azok orvoslására; a megoldást a politikai ágakra vagy a választókra kell bízni.

Fontos kiemelni, hogy bár az Egyesült Államok Szövetségi Alkotmányában nem találhatók kifejezett környezetvédelmi alapjogok; ezzel szemben azonban bizonyos állami alkotmányok kifejezetten tartalmazzak környezetvédelmi rendelkezéseket. Ezen állami alkotmányok részletes bemutatása meghaladja a jelen tanulmány kereteit³⁶, ám a teljes kép érdekében szükséges rögzíteni, hogy az ilyen rendelkezésekre alapozott perindítás is eredményes lehet.

Összességében megállapítható, hogy az amerikai bírói gyakorlat a szövetségi alkotmányból közvetlen környezeti alapjogot eddig nem vezetett le, ugyanakkor a környezeti ártalmak és a klímaváltozás összefüggésében egyre több ügy érvel alkotmányos jogok – különösen az élethez és személyes biztonsághoz való jog – sérelmével. Azonban a jogalkotó-jogalkalmazó problémát itt is fontos észrevenni, miszerint a bíróság nem veszi át automatikusan a jogalkotó helyét, függetlenül attól, hogy az alapjogi érvelést figyelembe veszi.

VII. Svájc környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban

A Svájci Alkotmány a korábban bemutatott alkotmányokhoz képest jóval részletesebb környezetjogi szabályozást tartalmaz³⁷, melyek kiterjednek a fenntartható fejlődésre, a környezet- és vízvédre, az erdők és a természeti-kulturális örökség védelmére, az

³⁶ Bővebben erről lásd: Dernbach, John C. (2023): *The Environmental Rights Provisions of U.S. State Constitutions: A Comparative Analysis*. In: *Environmental Law Before the Courts* (Springer, Forthcoming), Widener Law Commonwealth Research Paper No. 23-05. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=4390853> vagy <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4390853>.

³⁷ Különösen Svájc Alkotmányának különösen az 2., 54., 73., 74., 76., 77., 78., 79., 80., 84., 86., 89., 104. és 120. cikkei. Svájc Alkotmányának hiteles angol fordítása elérhető a következő linken: <https://constituteproject.org/countries/Europe/Switzerland>

állatvédelemre, az energia- és közlekedéspolitikára, valamint az agrárium környezetbarát működésére, így az alapjogi keret részletezettsége a klímavédelmi és fenntarthatósági célok érvényesítését is erőteljesen támogatja.

Ezen alkotmányos normák részletes elemzésére e tanulmány nem tér ki. Fontos azonban kiemelni a svájci bírói gyakorlat egyes fontos ügyeit.

Talán az egyik legismertebb klímaper, a Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v. Switzerland ügy, melyben egy svájci időskorú nőkből álló egyesület eljárást indított a több svájci intézmény ellen, azzal érvelve, hogy az állami szervek nem teljesítették a Svájci Alkotmányból és az EJEE-ből eredő kötelezettségeiket, mivel nem állították Svájcot olyan kibocsátás csökkentési pályára, amely a globális felmelegedés 2°C alatti korlátozásával összhangban áll. A kérelmezők a Svájci Alkotmány 10. cikkére (élethez való jog), valamint a 73. cikkre (fenntarthatóság elve) és a 74. cikkre (környezetvédelem) hivatkoztak, továbbá az Emberi Jogok Európai Egyezményének³⁸ 2. cikkét (élethez való jog) és 8. cikkét (magán- és családi élet tisztelete) is megjelölték alapjogként, kiemelve, hogy korcsoportjuk különösen sérülékeny a klímaváltozás okozta hőhullámokkal szemben.

A kérelmezők azt kérték, hogy a parlament és a szövetségi hatóságok dolgozzanak ki átfogó szabályozást, amely több ágazatban legalább 25%-os üvegházhatású gázkibocsátás-csökkentést biztosít 2020-ig és 50%-os csökkentést 2050-ig az 1990-es szinthez képest, és bírálatot fogalmaztak meg a parlamenti célok és a kormányzati intézkedések elégtelensége miatt.

A hatóságok elutasították a kérelmet, arra hivatkozva, hogy a kérelmezők nem rendelkeznek eljárási legitimációval, mivel nem egyéni jogaik sérelmének orvoslását keresték, hanem a globális CO₂-kibocsátás általános szabályozását, valamint az EJEE alapján sem tekinthetők „áldozatnak”, mivel közérdekű jogalkotási reformot követeltek. A Szövetségi Közigazgatási Bíróság³⁹ és a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is elutasította⁴⁰ a fellebbezéseket, megállapítva, hogy a felperesek nem tekinthetők a klímaváltozás által egyedileg és kizárólagosan érintett

³⁸ Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), Róma 1950. november 4. ETS-005

³⁹ Federal Administrative Court, Judgement A-2992/2017

⁴⁰ Federal Supreme Court, Judgment 1C_37/2019

csoportnak, továbbá az igényelt intézkedések politikai jellegűek, így nem bírói úton érvényesíthetők⁴¹.

Az EJEE előtti eljárás

Miután a kérelmezők minden hazai jogorvoslati lehetőséget kimerítettek, felperes egyesület az EJEB-hez fordult, azzal érvelve, hogy Svájc klímapolitikája sérti az élethez és a magánélethez való jogukat, valamint a tisztességes eljáráshoz és hatékony jogorvoslathoz való jogukat.

A hosszú eljárás eredményeként, 2024 áprilisában az EJEB kimondta, hogy Svájc megsértette az EJT 8. cikkét (magán- és családi élet tisztelete) és a 6. cikk (1) §-át (bíráshoz való hozzáférés), mivel az állam nem teljesítette pozitív kötelezettségét a klímaváltozás súlyos hatásaival szembeni védelem biztosítására.

Uniterre et al. v. Swiss Department of the Environment

Hasonlóan a KlimaSeniorinnen-ügyhöz, a Uniterre et al. v. Swiss Department of the Environment⁴² is azt állítja, hogy az állam mulasztásai a klímaváltozás elleni védekezésben alapjog-sérelemhez vezetnek. A kérelmező gazdálkodók több alkotmányos jog, így az élethez, a magánélethez, a tulajdonhoz és a gazdasági szabadsághoz való jog sérelmére hivatkoztak, valamint arra, hogy a svájci hatóságok nem teljesítik a Párizsi Megállapodásból fakadó klímavédelmi kötelezettségeket. A minisztérium azonban – a KlimaSeniorinnen-ítélet ellenére – eljárási legitimáció hiányára hivatkozva elutasította a beadványt, arra tekintettel, hogy a gazdálkodók nem mutattak fel a lakosság többi részéhez képest egyénisíthetően súlyosabb érintettséget. A fellebbezés ugyan kifejezetten arra épít, hogy a hatóság figyelmen kívül hagyta az EJEB ítéletét, de az ügy jelenleg még csak a Szövetségi Közigazgatási Bíróság előtt van folyamatban⁴³.

⁴¹ Az ügy svájci bírósági dokumentumai angol valamint német nyelven elérhetők a következő linken: https://www.climatecasechart.com/document/association-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-federal-department-of-the-environment-transport-energy-and-communications-detec-and-others_0123

Az ügy EJEE előtt folytatott eljárásához kapcsolódó dokumentumai elérhetők a következő linken: https://www.climatecasechart.com/document/klimaseniorinnen-v-switzerland-ecthr_e78f

⁴² Az ügy dokumentumai német valamint angol nyelven elérhetők a következő oldalon: https://www.climatecasechart.com/document/uniterre-et-al-v-swiss-department-of-the-environment-swiss-farmers-case_4fb6?cpl=principal_law%2FConstitution&cpl=principal_law%2FSwitzerland

⁴³ Az ügy összefoglalója és dokumentumai angol, valamint francia nyelven elérhetők a következő oldalon: https://www.climatecasechart.com/document/uniterre-et-al-v-swiss-department-of-the-environment-swiss-farmers-case_4fb6

Svájc kapcsán a fentiek alapján megállapítható, hogy alkotmányos szinten már eleve kellően zárt és koherens környezetvédelmi klauzulákat tartalmaz, amelyek felhatalmazást adnak mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak a környezeti célok érvényesítésére.

A Klimeseniorinnen-ügyben, pedig az bírói jogértelmezés fontossága bizonyosodott be. Bár a konkrét ügyben az EJEB közbenjárása volt szükséges ahhoz, hogy az alapjogok és a bírói jogértelmezés közvetlen eszközként jelenjen meg a klímacélok előmozdításában, az ítélet mégis demonstrálta: az aktivista jellegű bírói fellépés – megfelelő alkotmányos keretben – nem csupán legitim, hanem valós és mérhető előrelépést is képes generálni a klímavédelmi kötelezettségek teljesítése terén.

VIII. Norvégia környezetjoga az alkotmányban és a gyakorlatban

E. HUMAN RIGHTS

Article 112

„Every person has a right to an environment that is conducive to health and to natural surroundings whose productivity and diversity are preserved. Natural resources should be made use of on the basis of comprehensive long-term considerations whereby this right will be safeguarded for future generations as well⁴⁴”.

In order to safeguard their right in accordance with the foregoing paragraph, citizens are entitled to be informed of the state of the natural environment and of the effects of any encroachments on nature that are planned or commenced.

The State authorities shall issue further provisions for the implementation of these principles.”

A Norvég Alkotmány alapjogként deklarálja, hogy minden embernek joga van az egészséges környezethez. Emellett deklarálja alkotmányos szinten, a fenntarthatóság elvét,

⁴⁴ A norvég Alkotmány hiteles angol fordítása elérhető a következő linken:
<https://www.constituteproject.org/countries/Europe/Norway>

előírva, hogy természeti erőforrások csak hosszútávú, fenntartható tervek szerint használhatóak fel.

Különleges módon, alkotmányos szintre emeli az Aarhusi Egyezményben⁴⁵ is előírt, környezeti információkhoz való jogot. Továbbá természetesen előírja a hatóságok kötelezettségét a további környezetvédelmi intézkedések kidolgozására. Természetesen a norvég környezetjog átfogó megértéséhez is nélkülözhetetlen a norvég bíróságok gyakorlatának részletes vizsgálata. Ennek megfelelően indokolt áttekinteni azokat a precedensértékű döntéseket, amelyekben a bíróságok értelmezték és konkretizálták a környezetvédelemre vonatkozó alkotmányos és törvényi rendelkezéseket.

A norvég bírói gyakorlatból csupán egy példát szeretnék bemutatni, melyben a bíróság szintén a jogalkotási köteleiséget helyezte előtérbe, a jogalkalmazás adta lehetőségekkel szemben.

Greenpeace Nordic Ass'n v. Ministry of Petroleum and Energy

Egy norvég környezetvédelmi koalíció az Osloi Kerületi Bíróságtól kérte jogerős megállapítás kiadását, hogy a Barents-tenger mélytengeri kitermelésére kiadott olaj- és gázengedélyek sértik-e a norvég alkotmányt. A kereset fő érvei szerint az engedélyek ellentétesek a globális felmelegedés 1,5–2°C alatti korlátozásával, valamint az északi sarkkör közelében növelik a környezeti károk és feketeszén-kibocsátás kockázatát. Alkotmányos alapként a fent bemutatott 112. cikket (egészséges környezethez való jog) jelölték meg.

Az Osloi Kerületi Bíróság és a Borgarting Ítéltábla egyaránt a kormány javára döntött, megállapítva, hogy az engedélyek kiadása nem sértette a 112. cikket, mivel a felperesek nem tudták bizonyítani a jogsértést, és a bíróságoknak óvatosan kell eljárniuk a politikai döntéshozók intézkedéseinek vizsgálatakor⁴⁶.

Végül a Legfelsőbb Bíróság is megerősítette a fenti értelmezést, hangsúlyozva, hogy bár a 112. cikk védi a polgárokat a környezeti és klímavédelmi károktól, az exportált olaj jövőbeni kibocsátásai túl bizonytalanok ahhoz, hogy ezek alapján megakadályozzák a kitermelési

⁴⁵ Az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban való részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jogról a környezeti ügyekben szóló Egyezmény (Aarhus, 1998)

⁴⁶ Az ügy dokumentumai norvég valamint hiteles angol fordítással elérhetőek a következő linken: https://www.climatecasechart.com/document/greenpeace-nordic-assn-v-ministry-of-petroleum-and-energy-people-v-arctic-oil_508f

engedélyek kiadását. A bíróság mérlegelése szerint egyrészt a jogállamiság megköveteli, hogy a bíróságok képesek legyenek korlátokat szabni a politikai többségnek az alkotmányos értékek védelme érdekében; másrészt azonban az alapvető környezeti kérdések rendszerint politikai jellegű érdekmérlegelést igényelnek, ezért a demokratikus elvek azt is indokolják, hogy ezekről elsősorban a választott döntéshozók, ne pedig a bíróságok döntsenek⁴⁷.

Összességében a 112. cikket a bíróságok egy alapvető környezeti jogként ismerik el, amely a kormány gondossági kötelezettségeit szabályozza. Ettől függetlenül, a politikai döntések felülvizsgálatában szigorú bizonyítási követelményt állít, és a jövőbeli, bizonytalan kibocsátások alapján nem korlátozza automatikusan a kormány intézkedéseit. Ez az ügy ismét a korábban is jelentkező problémákra mutatott rá. Ugyan bizonyos környezetvédelmi célok elő vannak írva, azok elérése jogalkotói feladat, melyben a jogalkotó széles mérlegelési jogkört élvez, demokratikus legitimációjának köszönhetően. Emiatt egy bírói testület eszköztára limitált, mert ahogy azt korábbi, akár a magyar példákra is láttuk, egy ilyen bírói döntés a hatalmi ágak megosztásának alapelvét, és túllépné a bíróság alkotmányos kompetenciáit.

IX. Összegzés

A környezetjogi rendelkezések és az alapjogok alkotmányos megjelenése országonként jelentősen eltérhet, ami befolyásolja azok érvényesíthetőségét a bíróságok előtt. Az alkotmányokban az ilyen rendelkezések a következő formákban jelenhetnek meg: (1) teljesen hiányoznak, (2) deklaratív jellegűek vagy állami célként szerepelnek, (3) az államra kötelezettséget rónak, (4) az állampolgárok jogaként szerepelnek, vagy (5) egyszerre rögzítik az állampolgári jogokat és az állami kötelezettségeket.

Fontos azonban kiemelni, hogy a formális alkotmányos szöveg megléte önmagában nem garantálja a jogok tényleges kikényszeríthetőségét. Számos esetben, például Kínában, az

⁴⁷ Supreme Court Judgment HR-2020-2472-P, (case no. 20-051052SIV-HRET) (141) A szöveg hiteles, angol fordítása szerint: „(141) On the one hand, obvious rule-of-law considerations suggest that the courts must be able to set limits on the political majority when it comes to protecting constitutionalised values. On the other hand, decisions involving basic environmental issues often require a political balancing of interests and broader priorities. Democracy considerations also suggest that such decisions should be made by popularly elected bodies, and not by the courts.” A bírói döntés elérhető a következő linken: https://www.climatecasechart.com/documents/greenpeace-nordic-assn-v-ministry-of-petroleum-and-energy-people-v-arctic-oil-judgment_2f86?cpl=jurisdiction%2FNorway

alkotmányban szereplő környezetvédelmi rendelkezések érdemi érvényesítése korlátozott, és a bíróságok előtt nem kényszeríthetők ki teljesen. Ezzel szemben olyan jogrendszerekben, mint az Egyesült Államok, az alkotmányban közvetlenül nem szerepelnek környezetvédelmi rendelkezések, ám azok érvényesítését különböző alacsonyabb szintű jogszabályokra hivatkozással és bírói jogértelmezéssel lehet elérni. Más országokban, például Norvégiában az alkotmány szűken rendelkezik a környezetvédelemről, és a bíróságok óvatosan értelmezik azokat, igyekezve nem sérteni a hatalommegosztás elvét. Magyarország hasonlóan működik: az Alkotmánybíróság több alkalommal jelezte a mulasztásos alkotmányellenességet a környezetvédelem területén, azonban a *lex imperfecta* jellege miatt a parlament nem minden esetben fogadta el az Alkotmánybíróság megállapításait.

A statisztikák elemzéséből megállapíthatjuk, hogy ugyan bizonyos országok, mint például India, rendelkeznek környezetvédelmi klauzulákkal, mely klauzulák a bírói jogalkalmazásban is megjelennek, e joggyakorlat nem eredményezi minden esetben a környezetvédelmi mutatók javulását.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy környezeti szempontból a nyugat és észak-európai államok – például Svájc és Norvégia – jogilag visszafogottabb klíma- vagy környezetvédelmi indítványokat utasítottak el bíróságon, de a statisztikai mutatók alapján mégis kiemelkedően teljesítenek.

Ugyanakkor fontos észrevenni, hogy a bíróságok kulcsfontosságú szerepet játszhatnak a környezetvédelemben, még ha az alkotmányos rendelkezések nem is minden országban explicitek. A jogalkotó és jogalkalmazó szerepének problematikája különösen élesen jelenik meg a környezetvédelmi jog területén, hiszen az alapjogok garantálása és a környezetvédelmi normák érvényesítése egyszerre igényel demokratikus legitimációt és hatékony jogi kikényszeríthetőséget. Ugyan bizonyos rendszerek, mint például a Kínai rendszer, ahol a problémakört a két hatalmi ág erős összefolyódása megoldotta, több országban ez egy jelentős problémát jelent.

A magyar Alkotmánybíróság, az amerikai bíróságok, valamint a svájci bírói testületek is kimondták, hogy a környezeti kérdésekben, és különösen az alapjogok biztosítása tekintetében, a legnagyobb demokratikus legitimációval a jogalkotó rendelkezik, hiszen a törvényhozó közvetlenül a választópolgárok akaratát tükrözi, és képes politikai súlyú döntéseket hozni az érdekmérlegelés komplex problémáiban.

Ugyanakkor a Klimeseniorinnen-ügy példája jól mutatja, hogy az alapjogok deklarálása önmagában nem elegendő: az írott normáknak rendelkezniük kell kikényszeríthető mechanizmusokkal, különben a deklaráció pusztán formális jellegű marad, és nem biztosít tényleges védelmet.

Ebből következik, hogy a környezeti jogok alapjogként való elismerése – amint azt már korábban is hangsúlyoztam – előremutató és fontos lépés a környezetvédelem fejlődése szempontjából, de ez a lépés csak akkor válik hatékonnyá, ha a mechanizmusok megfelelő kiépítése biztosított. Ez a kiépítés pedig úgy valósítható meg, hogy közben a hatalmi ágak szétválasztásának elve ne sérüljön: a bíróságok nem helyettesíthetik a politikai döntéshozót az érdekmérlegelésben, de ellenőrző szerepük révén kikényszeríthetik az alapjogok érvényesítését és biztosíthatják, hogy a jogalkotói normák ténylegesen érvényre jussanak.

Ez a dinamikus egyensúly – a demokratikusan legitimált jogalkotás és a jogalkalmazói ellenőrzés szoros, de jól szabályozott együttműködése – a modern környezeti jog egyik alapvető dogmatikai kérdését képviseli, és megmutatja, hogy az alapjogok és környezetvédelmi kötelezettségek hatékony érvényesítése nem pusztán normatív kérdés, hanem működő intézményi struktúrák kialakítását is megköveteli.

Irodalomjegyzék

1. Magyar jogszabályok és bírói döntések

Jogszabályok:

- A Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény)
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény

Bírói döntések és alkotmánybírósági határozatok:

- 27/1995. (V.15.) AB határozat
- 28/1994. (V. 20.) AB határozat
- 27/2017. (X. 25.) AB határozat
- 28/2017. (X. 25.) AB határozat
- 5/2025. (VI. 30.) AB határozat
- 996/G/1990. AB határozat

2. Külföldi jogszabályok és bírói döntések

Nemzetközi konferenciák, egyezmények:

- Stockholmi ENSZ Környezetvédelmi Világkonferencia, 1972
- Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés Konferenciája, Rio de Janeiro, 1992. június 3-14.
- ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye (UNFCCC), 21. részes felek konferenciája, Párizs, 2015. december 12.
- Aarhusi Egyezmény, 1998
- Emberi Jogok Európai Egyezménye, Róma 1950. november 4.

Indiai bírói döntések:

- *Indian Council for Enviro-Legal Action v. Union of India*, WP 664/1993 (1996.04.18)
- *Vellore Citizens Welfare Forum v. Union of India*, WP 914/1991 (1996.04.26)
- *M.C. Mehta v. Kamal Nath*, WP 182/1996 (2000.05.12)
- *MK Ranjitsinh et al. v. Union of India et al.*
- Indiai Alkotmány

Kínai bírói döntések és iránymutatások:

- *Beijing Fengfujiuxin Marketing and Technology Co. Ltd v. Zhongyan Zhichuang Blockchain Co. Ltd.*
- Supreme People's Court, *Opinions on Completely, Accurately, and Comprehensively Implementing the New Development Philosophy and Providing Judicial Services for Actively and Steadily Promoting Carbon Peak and Carbon Neutrality*, PKU Law, 16 February 2023

USA:

- *Juliana v. United States*, Case No. 6:15-cv-01517-TC, Opinion and Order, 10 November 2016
- *Lighthiser v. Trump*, No. 25-CV-00045 (D. Mont. Oct. 15, 2025)

Svájc:

- Federal Administrative Court, Judgement A-2992/2017
- Federal Supreme Court, Judgment 1C_37/2019
- *Association of Swiss Senior Women for Climate Protection v. Federal Department of the Environment, Transport, Energy and Communications*
- *Uniterre et al. v. Swiss Department of the Environment*

Norvégia:

- Norvég Alkotmány
- *Greenpeace Nordic Ass'n v. Ministry of Petroleum and Energy (People v Arctic Oil)*

3. Szakirodalom

- Sulyok Katalin: *A környezet védelme és az Alaptörvény P) cikke az Alkotmánybíróság gyakorlatában*, ABSz, 2019/1.
- Schanda Balázs: *Az alkotmánybíráskodás új szerepe az Alaptörvény első évtizedében: Kompromisszumok, identitás és jogfejlesztés*, Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények, 2021
- Thio, Li-Ann: *Constitutionalism in Illiberal Politics*. In: Rosenfeld, Michel; Sajó, András (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, OUP, 2012, p. 134
- Zhang, Qianfan: *A Constitution without Constitutionalism? The Paths of Constitutional Development in China*, 2010, 8 ICON, p. 950
- Zhu, Mingzhe: *The Rule of Climate Policy: How do Chinese Judges Contribute to Climate Governance without Climate Law?*, 2022, 11 TEL, p. 119
- De Boer, Dimitri és Jiang, Boya: *China's Supreme People's Court Issues Guidance on Climate Cases*, China Council for International Cooperation on Environment and Development, 3 March 2023
- Kaminski, Isabella: *China Strengthens Role of Courts in Meeting Carbon Targets*, Climate Home News, 7 March 2023
- Wang, Evelyn Li: *Environmental Constitutionalism in China: A Constitution without Constitutionalism?*, *Journal of Environmental Law*, 36, 2024, pp. 187–200, DOI: 10.1093/jel/eqae012
- Dernbach, John C.: *The Environmental Rights Provisions of U.S. State Constitutions: A Comparative Analysis*, In: *Environmental Law Before the Courts*, Springer (Forthcoming), Widener Law Commonwealth Research Paper No. 23 05

4. Internetes hivatkozások

- <https://www.constituteproject.org/topics>
- <https://edgar.jrc.ec.europa.eu>
- <https://ccpi.org/ranking>
- <http://www.npc.gov.cn/zgrdw/>
- https://www.climatecasechart.com/document/beijing-fengfujiuxin-marketing-and-technology-co-ltd-v-zhongyan-zhichuang-blockchain-co-ltd_e9a6?cpl=jurisdiction%2FChina
- <https://elaw.org/resource/india-indian-council-enviro-legal-action-v-union-india-wp-6641993-19960418-coastal-zone-case>
- <https://elaw.org/resource/vellore-citizens-welfare-forum-v-union-of-india-wp-914-1991-1996-04-26-tanneries-case-tamil-nadu>
- <https://elaw.org/resource/india-mc-mehta-v-kamal-nath-wp-1821996-20000512-beas-river-case>
- https://www.climatecasechart.com/documents/mk-ranjitsinh-et-al-v-union-of-india-et-al-judgment_bb1d
- https://www.constituteproject.org/constitution/India_2016
- <https://www.adaptation-undp.org/explore/india>
- <https://www.climatecasechart.com/search?cpl=jurisdiction%2FUnited+States&cpl=category%2FConstitutional+Claims>
- https://www.climatecasechart.com/collections/juliana-v-united-states_f8231e
- https://cdn.climatepolicyradar.org/navigator/USA/2025/lighthiser-v-trump_c693375c09b00e4423f27483c7e760ec.pdf
- <https://ssrn.com/abstract=4390853>
- <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4390853>
- https://www.climatecasechart.com/document/association-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-federal-department-of-the-environment-transport-energy-and-communications-detec-and-others_0123
- https://www.climatecasechart.com/document/klimaseniorinnen-v-switzerland-ecthr_e78f
- https://www.climatecasechart.com/document/uniterre-et-al-v-swiss-department-of-the-environment-swiss_farmers-case_4fb6?cpl=principal_law%2FConstitution&cpl=principal_law%2FSwitzerland
- <https://constituteproject.org/countries/Europe/Switzerland>
- <https://www.constituteproject.org/countries/Europe/Norway>